

ALİ CANİP ve EDEBİYAT EĞİTİMİ

Yard.DoçDr.Sema UĞURCAN (*)

"Teni Lisan" akımı ile Türk dilinin sadeleşmesi, arkasından da bütün bir edebiyatın değişip millileşmesinde büyük rolü olan Ali Canip, (1887-1967) bir tenkitçi ve şair olduğu kadar, "edebiyat hocası" olarak da kültürümüze hizmet etmiştir. 1911'den itibaren liselerdeki, yüksek okullardaki, Edebiyat Fakültesindeki hocalığı, idareciliği, Millî Eğitim müfettişliği, Eğitim şuralarındaki vazifeleri, Ali Canip'in Türk Edebiyatının en iyi şekilde nasıl okutulması gerektiğine dair düşünmesine, bu hususta

makaleler yazmasına sebep olmuştur. Ali Canip edebiyat eğitimi meselesinde, nazarı fikirlerle kalmamış, edebiyat kitapları ve onları tamamlayan, edebiyat bilgileri ihtiva eden yardımcı kitaplar da yayımlayarak, fikirlerini tatbikata çıkartmıştır.

Ali Canip, 1919 ile 1927 yılları arasında yazdığı makalelerinde (1) edebiyat eğitiminin prensipleri üzerinde dururken, ilk önce bu dersi okutmanın gayesini belirtir. Şimdiye kadar edebiyat eğitimi ile meşgul olanlar, onu bir eğitim meselesi olarak düşünmemişler, meseleye terbiyeci gözü ile değil, edebiyatçı gözü ile bakmışlardır. Ali Canip, meseleye bu iki açıdan da bakar.

Ali Canip, bir milletin geçmişinden kalan yazılı bedî eserlerinin bütünü demek olan edebiyatın, o milletin çocuklarına öğretilirken, modern asrın şartları ile bağdaşması gerektiği üzerinde durur. Bu fikrinde Lanson gibi edebiyat tarihçilerinden, Amerikalı pedagogların fikirlerinden istifade eder. Ali Canip'e göre, edebiyat eğitimi ile verilen bilgi, meleke kazandırdığı ve çocuğu hayata hazırladığı ölçüde önemlidir. Çocuğu "teçhiz etmeyi" değil, "tecehhüz etmeyi" gaye edinen edebiyat tedrisatı, öğrencinin manevî hayatını besleyecek bir kuvvete sahip olmalıdır.

Ali Canip'e göre edebiyat eğitiminin birinci gayesi, okunup incelenecek eserler ile öğrencinin derin duygular duymasına yol açmasıdır. Bunun için edebiyat kitaplarındaki metinlerin, öğrenciye zevk ve heyecan vermeleri, alâka uyandırmaları gerekir, ikinci gayesi, onların muhayyilelerini kuvvetlendirmesidir. Üçüncü gayesi, öğrenciyi düşündürerek, zihni teşekkülünü sağlamasıdır. Edebiyat dersleri, çocuğa kendi dilini, o dili doğru yazıp konuşmayı öğretmeli, o dil ile yazılmış en güzel eserler seçilerek onun okuma zevkini arttırmalıdır. Dördüncü ve en önemli gayesi, öğrencinin okuduklarını "salim" ve "makul" bir tarzda hayatta uygulamasına yol açmasıdır. Derslerde incelenecek metinlerin yazar veya kahramanları büyük şahsiyet olmalı, öğrenci için ideal teşkil etmelidir. Ali Canip'e göre hayatı boyunca takip edeceği hareketi, lise çağlarında seçmeye başlar. Gençin, hayattaki başarısı için "fikrî ve manevî gıdaları bulmak hususundaki kabiliyetini", ona edebiyat sağlar.

* M.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Edebiyat kitaplarına alınacak metinlerin, mutlaka bir ahlâkı yaymaya vasıta olmaları gerekmez. Ama eserin bütününde, "edebiyat" kelimesinin kökündeki manaya da dikkat edilerek "ahlâkî" bir ton bulunmalıdır. Ancak edebî metin her şeyden önce güzel olmalıdır. Eserde güzellik, şekil ve teknik itibarıyla kuvvetli olmakla, okuyanda "güzel" intibai yaratmakla sağlanır. Edebiyat tarihi içinde kıymetli olup, estetik değeri olmayan eserlere lise eğitiminde yer vermek doğru değildir. Lise ders kitabına türünün en yüksek modelleri sokulmalıdır.

Ali Canip 1927 yılına gelinceye kadarki Türk edebiyatı örneklerini düşünür. Edebiyatımıza bu gözle bakmasına sebep, lise edebiyat kitaplarına sokulacak metinlerin, edebiyat eğitimi gayesine uygun olup olmayacağını belirtmek istemesindedir.

Ali Canip'e göre okula girecek metinlerimizi, edebiyatımızın dört devresinde almak mümkündür: 1. Şark medeniyeti içinde yaşadığımız devirde, medrese tahsili gören aydınlarımızın Acemleri takliden yarattıkları Divan edebiyatı, 2. Divan edebiyatından zevk almayan halkın içinden doğan Aşık edebiyatı, 3. Tasavvuf felsefesinin tesiri ile doğan tekkelerin zevkini ifade eden tasavvuf edebiyatı, 4. Siyasî Tanzimat hareketinden sonra, Türk milletinin batılılaşma temayülünü gösteren Avrupaî Türk edebiyatı.

Ali Canip'in bu edebiyat merhalelerinden Divan edebiyatı hakkındaki hükümleri, menfidir. Canip'e göre Divan edebiyatının heyecanı kıttır, fikri asrımıza uygun değildir. Ortaokul öğrencisi, öğrenmesi zor olan ayet ve hadisleri bilmediği, bütün bir kültür dünyasının sistemine sahip olmadığı takdirde, bu edebiyatı anlaması mümkün olmaz. Divan edebiyatının felsefe sistemi oları Vahdet-i vücûd, geniş düşünme alışkanlığı kazandırmış, fakat rıza ve teslimiyete dayandığı için, bugünün dünyevî kıymetlere dayalı yeni terbiye sistemine yabancı kalmıştır. Sosyal duygular açısından fakir, şekilleri dar, mefhum ve mazmunları aynı, vaktiyle zengin ve renkli söz sanatları beş asırdır tekrarlandığı için basmakalıp olan Divan Edebiyatı, bugünün öğrencisine zevk vermemektedir. Bu vasıfları ile o, edebiyat eğitiminin amacı olan okuma zevkini geliştiremez, bir yazma örneği teşkil edemez, hayat terbiyesi de yaratamaz. Divan edebiyatı orta tedrisatta şu şartla, itina ile okutulmalıdır. Türk milletine ve kültürüne mensup bir zümrenin zevk ve duyuş tarzını öğretmek, öğrencinin muhayyilesini oynatmak, bedii hazzını okşamak için.

Ümmilerin yarattıkları saz şiiri ise, edebiyatta bir değer olan lirik kuvvetten, zarif zekâdan uzaktır. Müspet tarafı, "tahassüs noktasından" bize yakın olmasıdır. onun koşma, destani türkü gibi şekillerinden alınacak örnekleri öğrencilere hem heyecan verir, hem hayallerini canlandırabilir.

Ali Canip, Tasavvufî halk şiirine en canlı örneği Yunus Emre'de bulur. Başlı başına bir âlem olan Yunus ve onu takip eden şairlerde, Vahdet-i vücud felsefesi, divan şiirinden daha kuvvelî olarak görünür. Ancak bu geniş düşünceyi telkin eden edebiyatın orta eğitimde "fikri" ve "sarı" bir kuvveti yoktur.

Ali Canip, Türk lise öğrencisinin estetik ihtiyacına cevap verecek eserleri tazimattan sonra gelişen edebiyatta bulur. Bu devrin önemi, Türk nesrinin okunur bir hale gelmiş olmasındandır. Madem ki edebiyat eğitimin bir gayesi de, çocuğun yazma melekelerini geliştirmektir, çocuğun yazı

kabiliyeti ancak bu devir örneklerinden faydalanarak geliştirilebilir. Edebiyatın fayda cihetini, bu devir örneklerinde görmek mümkündür. Sosyal, milli ve vatani fikirleri, çocuğun zihnine sokmak için, Şinasi, Namık Kemal, Hamid, ve Fikret'in eserleri okutulmalıdır. Bu devir edebiyatı, Acem taklidi edebiyata son vermiştir. Şekil ve muhteva açısından Divan edebiyatını yıkan Servet-i Fünuncular, lisanda onlardan ayrılmamışlardır. Ancak asıl 15 senedir, Milli Edebiyat cereyanından itibaren, edebiyatımız asrileşmiş, güzel Türkçeyi kendisine beyan vasıtası yapmıştır. Yeni edebiyat işte bu noktadan öğrencilerimizi yeni ufuklara götürebilir.

Ali Canip'e göre, Orta eğitimde ders kitabına alınacak edebiyat mahsullerimiz bu mahiyettedir. Yalnız 1927 yılları Türkiye'sinde, lise kitaplarında bu 4 sahadan mitinler okutulmamakta, aksine tam bir anarşi hüküm sürmektedir. Orta tedrisatı bu anarşiden kurtarmak için çeşitli raporlar hazırlanmış, ama komisyonda görüşülmeden 1927 yılının Ağustos ayında Fuad Köprülü'nün raporu kabul edilmiştir.

Fuad Köprülü'nün raporunun benimsenmesi ile, Türk liselerinde sistematik bir edebiyat tarihi okutulması karar alınır. Ali Canip bu kararı, birçok yönden tenkit eder. Sadece Darülfünunda okutulacak Türk Edebiyatı tarihinin, lise öğrencilerine verilmesi doğru değildir. Çünkü edebiyat derslerinde, birinci derecede terbiye kıymeti olan güzel eserleri değil, ikinci üçüncü derecede eserleri de okutmak mecburidir. İşte bu kararı benimseme yüzünden, liselerde insan hayatını "tarassud" ve "müşahede"ye yarayan iyi edebî eserlerle, sırf o devirde yer alıyor diye, kötü edebî eserler bir arada incelenmektedir.

Ali Canip, makalelerinde lise ikinci ve üçüncü sınıf kitaplarının Köprülü'nün arzusuna göre kabul edilen programını belirtir. 10.sınıf kitabı, Türk dilinin çeşitli çağ ve coğrafyalardaki görünüşünü veren eserlerin okunmasına ayrılmıştır. İslâmiyeti kabulden önceki bütün kitabeler, destanlar, Eski Türk şiirleri, İslâm medeniyeti dairesinde Arap-Acem edebiyatlarının gelişmesi, Tasavvuf felsefesinin nitelikleri, Moğol istilâsından önce yazılan Kutadgubilig, Atabetü'l-Hakayık ve Divan-ı Hikmet gibi eserlerin incelenmesi, Oğuz lehçelerinin ikiye ayrılması, Çağatay edebiyatının geçirdiği devreler, büyük Çağatay şairleri, Anadolu ve Azerî edebiyatının büyük temsilcileri ve bu lehçelerin birbirlerine tesirleri.

Köprülü'nün raporuna göre, 11. sınıfta ise birinci sömestrede 11. asırdan 19.asra kadar Çağatay, Azerî, Osmanlı edebiyatının tekâmülü incelenecek, nihayet 2.sömestrede türler teşekkül ettikten sonra, garp kültürü tesiri altında Türkiye, Azerbaycan, Kırım, Kazan ve Türkistan'da, Türk edebiyatının tekâmülüne sıra gelecektir.

Ali Canip'e göre bu programın birçok aksayan tarafı vardır. Program değil liseler için, üniversiteler için bile mükemmelden de öte, hatta idealdir. Ziya Gökalp'in öğrencisi Fuad Köprülü, Türk kültürünü bir bütün halinde kabul edip incelemektedir. Fuad Köprülü'nün üniversitede verdiği sistematik edebiyat tarihi derslerinin hududu pek geniştir ve bu memleket için faydalı bir eğitim tekniğidir. Ama aynı program, liseler için oldukça ağırdır. Böyle bir dersin

tatbikatında aksamalar olacaktır. Bir defa böyle ders verecek, "mütebahhir" lise öğretmenleri memleketimizde yoktur. Bu program fiile çıkarsa, öğrenim için, her okula bir radyo alıp, Türkiye'de bunları anlatacak tek kişi Fuad Köprülüye telsiz telefonla ders verdirmek gerekecektir. İkincisi, Fuad Köprülü'nün liselerde incelenmesini istediği Orhun Kitabelerinin Kutadgu-Bilig, Atabetül-hakayık Divan-ı Hikmet gibi eserlerin tam doğru ilmî neşirleri yapılmamıştır. Bu eserlere Avrupalıların kendi kültürlerine ait, klasik kitaplarına bakıldığı tarzda bir metot ile de bakılmamıştır. Üçüncüsü bu eserlere Türk klâsikleri de denilemez.

Klâsikler, Ali Canip'e göre bir milletin edebiyatının en yüksek şekil ve lisanı ile yazılmış, ahlâk ve zekâyâ ait her türlü terbiye kıyatlarına uygun eserlerdir. Fuad Köprülü'nün liselere sokmak istediği kitaplar bugün sadece dil açısından değerlidir. Tenkit edilecek son nokta, haftada üç saatlik eğitimle, böyle bir müfredatın tamamlanması ve öğrencilerin bu eğitimden zevk almaları pek mümkün değildir.

Ali Canip'in bu tenkitlerine Fuad Köprülü cevap verir. İkisi arasında, edebiyat eğitimi ile ilgili seviyeli bir polemik başlar. Fuad Köprülü, bütün Türklük alemini içine alan bir Edebiyat Tarihini orta eğitimin esası olarak kabul etmekte devam eder. Ali Canip ise, talebenin zihnî ve manevî ufkunu genişletmeye, yazma usulünü öğretip estetik zevkini geliştirmeye, onu bugünün adamı yapmaya yönelten sistemde ve metin okutma metodunda ısrar eder.

Ali Canip ile birlikte Fazıl Ahmet, M.Nermi, Şevket Süreyya gibi kalemlemlerin tenkidi ile Fuad Köprülü'nün lise programı, 1 Eylül 1927'de yürürlükten kaldırılır. Ali Canip'in müdafaa ettiği sistem kabul edilir. Buna göre, haftada 3 saatlik edebiyat dersinde, bir saat edebî metin okunacak, bir saat yazı dersi verilecek, bir saat de başlangıçtan millî edebiyat cereyanına kadar, Türk edebiyatının çeşitli Türk memleketlerindeki ayrı görünüşleri hakkında genel bilgi verilecektir. Bugünün demokratik ve modern ihtiyaçları göz önüne alınarak yapılan programda, okunan metin, mutlaka kendi türü içinde yüksek edebî kıymete sahip olacaktır. Böyle eserler sayesinde öğrenci "harap bir mezaristanın içinde değil, kan, fikir, hayat dolu bir muhitin içinde gezecektir. (2) Ali Canip, metin tercihiinde, yukarıda söylediğimiz esastan hareket edeceklerini belirtir. Devre olarak da Türklerin İslâmiyeti kabul ettikten sonraki dört ayrı koluna giren eserlerin seçileceğini söyler. Yüksek divan şairlerinden alınmış, devirlerini ve onun zihniyetini aksettiren metinler, çocukların hassasiyetini inceltir. Devri tanımlarına sebep olur. Öğrenciye Divan nesrinden Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, Nâima gibi yazarların eserlerini tanıtmak faydalıdır. Çünkü Evliya Çelebi, devrinin kültür çevrelerini tatlılıkla anlatır. Kâtip Çelebi bugün bile moderndir, ondan alınacak dersler vardır. Nâima'da ise Osmanlının çöküş sebeplerini bulmak mümkündür. Saz şairlerinden lirik, epik neve, nükteli söyleyişe örnek olacak eserler öğrenciye tanıtılacaktır. Yunus Emre'den seçilecek parçalarda, ondaki rıza ve tevekkül anlayışının menfi tesirine dikkat etmek gerekir. Edebiyat kitaplarında en fazla parça, Batı teshindeki Türk edebiyatı örneklerinden alınacaktır. Ali Canip'e göre bütün noksanlığına rağmen, bu edebiyat, öğrenciyi mefhum ve mazmunlardan

kurtararak, gözlerini hayata ve tabiata açan edebiyattır. Son yılların eserleri ise, güzel Türkçeye bir örnek olarak okutulmalıdır. Bizde edebiyatın her türü gelişmemiştir. Hayatın pitoreskini, insanın psikolojisini gösterecek dramatik eserler yoktur. Kendi edebiyatımızdaki eksiklik, Batı edebiyatlarından beynelmil yazar ve türlerden seçilecek güzel parçalarla tamamlanacaktır. Ali Canip örnek verir. Öğrenci İlyada'yı ders kitaplarında okuyarak, insan ve tabiatı tersim eden tasviri ile bütün Batı edebiyatına örnek olmuş bir eser taniyacaktır. Corneille'in Horace'mı okuyarak, vatan duygusunu hissedecektir. Bazı eserlerde hayatın samimiyetini görecektir. Bu eserleri öğrenerek liseyi bitiren öğrenci, dünya medeniyeti ve onu yaratan zihniyet hakkında açık bir kanaate sahip olacaktır. Ali Canip, eski ders kitabından farklı, bu programa göre yeni ders kitabı yazacağı gibi, bu program doğrultusunda yardımcı ders kitapları da hazırlayacağını söyler. Derste okutulacak eserleri tanıtan broşürler, seçme eserlere ait antolojiler, danışma kitapları, metin icmalleri, yabancı türler hakkında bilgi veren kitaplar, hem öğretmenlere, hem de öğrencilere faydalı olacaktır.

Ali Canip devrinin hakim görüşünü paylaşarak Türk milletinin kurtuluşunu Garplılaşmakta görmektedir. Yine devri ile ilgili bir görüşü vardır. O "Maziye ait müesseseleri yıkan bir devletin irfan ihtiyacının, mazinin karanlık ve şüpheli metrukatı üzerine kurulamayacağına" inanır. Batının kültür ve medeniyeti bir bütün olduğuna göre, bu kültür de ancak edebiyat vasıtası ile alınabilir.

Ali Canip, bu fikirlerinin yanlış anlaşılmasından korkarak "Edebiyat tedrisatının yeni veçhesi çocuğu kozmopolit yapar mı?" başlıklı bir yazı yazar. (3) Bizim kendimizi tanımamız için batı kültürünü öğrenmemiz gerektiğini ileri sürer. Yıllardan beri müdafaasını yaptığı Milliyetçilik ile Batı kültürüne sahip olmak arasında çok fark olmadığını söyler. "Avrupa gözlerini kamaştırır" diye öğrencileri "Avrupa edebiyatı ile temas ettirmemek, garpçılığı esas umde ittihaz eden bugünkü zihniyetimize karşı hıyanettir. Millî duygu maziden başlar. Fakat orada kalmaz. Çünkü millî varlık mütemadi bir tahavvül ve tekâmül içindedir... Divan edebiyatı... Nasıl Türk malı ise, şimdi dahil olduğu garp medeniyeti dairesinde inkişaf edecek her edebiyat yine Türk'ün malı olacaktır... Biz edebiyatta vatan ve millet sevgisini ancak garp medeniyet dairesine girdikten sonraki eserlerde buluyoruz... Garp eserleri ile bugünkü çocuğun bedî vicdanını terbiye etmek demek, yarınki edebiyat tarlalarına yeni tohumlar sermek gibi çok faydalı bir şeydir." Bunun gerçekleşmesi için, bütün Türkiye'deki öğrenciler lise yıllarından itibaren metotlu bir şekilde, Batılı eserler ile temasa geçmelidir. (4)

İşte bu esaslara göre yapılacak edebiyat eğitiminde, edebiyat öğretmenine büyük iş düşer. Edebiyat öğretmenleri, her şeyden evvel terbiyeciler olduklarını unutmamalıdır. Eski hocalar, bir anarşi halindeki edebiyat eğitiminde, öğrencilerinin yaşadıkları "hayat" ile, müfredatın "taleb"i arasında kalarak, edebî kıymetten mahrum eserler okutmakta idiler. Şimdi hem asrın pedagojik görüşü, hem de memleketin realitesine göre düzenlenmiş edebiyat dersleri, onlar için de zevk haline gelmiştir. Ali Canip bir şeye dikkat eder: Eğer okutulan metin, bugünkü çocuğun alâkasını uyandırmıyorsa, o metin üzerinde çok durulmamalıdır. Derslerde önemli olan, öğrencinin dikkatini teksif edeceği

metinlerdir.

Sistemin değişmesinin bir faydası da, yeni kitapların edebiyat ve yazma heveslisi gençlere iyi örnekler göstermesidir. Eski sistemle yazılmış kitaplardaki, artık hayatiyetini kaybetmiş eserleri okuyan çocuklar, onları model seçip, o eserler gibi yazmak isteyebilirler. Ama o eserleri okumak ve zevk almak başka, onlar gibi yazmak daha başkadır. Yeni ders kitaplarında yer alan kuvvetli eserlerle temas, Türk çocuğunda gerçek edebiyat kavramının ne olduğu fikrini yatıracaktır. Örnekler ile öğrencilerin bedîf terbiyeleri yükselsecek, kabiliyetli olanlar yazmada başarı kazanacaklardır.

Ali Canip, kendisinin ve devrinin yaygın kanaatlerine uyan ders kitapları kaleme almıştır. Lise ikinci sınıf edebiyat kitabının 1926, 1936 ve 1942 tarihlerine ait üç baskısı vardır. 1931'de lise 3.sınıflar için, edebî bilgi vermekten çok, öğrenciyi metin okutmaya yönelten, antoloji mahiyetinde bir kitap hazırlamıştır. Edebî tür ve meslekleri edebiyat akımlarını anlatan **Epope** (ilk baskısı 1926), **Leylâ vü Mecnun** (1927) hakkında bir inceleme ve neşiri, yardımcı ders kitapları sayılabilir.

Ali Canip, lise ikinci sınıf için hazırladığı kitaplarda, metin okutmak kadar, onların türleri, yazarları, yazıldıkları devrin meseleleri hakkında bilgiler vererek, metin tahlili ile edebiyat tarihi ve edebiyat bilgisi arasında bir denge kurmaya çalışır.

Canip'in 2. sınıf kitabının üç baskısı arasında bazı değişiklikler olduğu görülür. Ben yazarın edebiyat kitabında neler üzerinde durduğunu anlatırken, aradaki farklar ve bu farkları ortaya çıkaran sebepleri de belirtmek istiyorum.

Her üç kitaba da, yazar, şiirin tarifi ile başlar. Biraz basit olmakla birlikte, bu tarifi veriyorum: "Kalbe dokunur kuvvette heyecanlı, ölçülü söze şiir denir." O devrin eğitimde, tarifçi bir zihniyete önem verdiğini unutmamak gerekir. Ali Canip, iki veznimiz hakkında bilgi verirken, aruz üzerinde daha çok durur. Burada muhtelif vezinlerin metin üzerine, taktileri ile beraber uygulandığını görürüz. Aruz vezni ile Türkçeyi telif edenin Tevfik Fikret olduğunu söyler. Akif i ve Yahya Kemal'i unutmuş görünür.

Bu vezin bilgisi her üç kitapta aynıdır. Yalnız 1936 ve 1942 baskılarında, daha yeni şairlerin şiirlerinden örnek alınmıştır.

Kitabının ilk baskısından Divan Edebiyatına ağırlık veren Ali Canip örnekleri verirken şekillerden hareket eder. Kaside, gazel, mesnevi, rubai, terki-i bend, terci-i bend. Aynı şekle giren örnekleri kronolojik sıralar. Açıklama kısmında, şairlerin hayat ve şahsiyetlerini, şiirlerin şekil, muhteva ve söz sanatlarını belirtir. Bu kısımda, dikkatimi çeken nokta, Namık Kemal, Ziya Paşa, Muallim Naci gibi Tanzimat yazarlarının eski şekildeki eserlerini, Divan Edebiyatı şekilleri içinde göstermesidir. Ancak Hürriyet Kasidesinin veya Ziya Paşa'nın Terki-i bend'inin muhtevastaki değişiklikleri hemen izah eder. 1926 baskısında, Divan edebiyatı kurallarının şiirlere nasıl yansıdığını açıklarken, sadece ele aldığı şiir ve şairde kalmaz. Başka beyitlerden de örnek verir. Böylece öğrenciyi güzel şiir örnekler ile karşılaştırır. Fuzulî'nin tasavvufî bir gazelini açıklarken, öğrenciyeye Vahdet-i vücud felsefesini tanıtır. "Mutasavvîf olmayanların nazarında kesret halinde görülen şeyler hakikatte Allah'ın tecellisinden ibarettir. Bir Arap şairine göre mükevvenatta görünen her şey

vehim ve hayal, aynadaki akis ve gölgeler kabilindedir. Mevcut olan yalnız Allah'dır." Ve bu görüşe uygun güzel bir beyit verir:

"Kendi hüsnün hûblar şeklinde peyda eyledin. Çeşm-i âşıkdan dönüp sonra temâşâ eyledin." (s.101)

Ali Canip'e göre edebiyat eğitiminde maksat, öğrenciyi kültürümüzün güzel tarafları ile karşılaştırmak, hayalini geliştirmektir. Onun kitabında bulunan şiirler, hem emsaline üstün güzelliğe, hem de Divan edebiyatının bütünü hakkında kanaat uyandıracak mahiyete sahip şiirlerdir. Ali Canip bu metinlerin altına bir de lügatçe koyar. Bu demektir ki, öğrencinin Divan edebiyatını anlayıp zevk alması için, onun kelime dünyasına sahip olması gerekmektedir. Yalnız bu kelimeler, 1926 yıllan öğrencisinin lügat bilgisi göz önüne alarak hazırlanmıştır. Bugünün öğrencisi için hazırlansaydı, bu kelimelerin sayısı, üç-dört katma çıkarılabilirdi.

Ali Canip, Eski Türk nesrinden de örnekler verir. Tazarrunâme, Aşık Paşa Tarihi, Naîma Tarihi, Latifi Tezkiretu şuarası.. Genellikle ya tarih, ya şura tezkireleri. Yani sosyal bilimlerimizin eski kaynakları, Bunların muhteva ve nesir sanatı özelliklerini de anlatan Ali Canip, dillerini biraz sadeleştirmiştir.

Divan edebiyatı ağırlıklı bu kitapta, edebiyat sanatları da önemli yer tutar. Ali Canip, onları eski belagat kuralları tasnifine uyarak, mecazlar, manaya ait sanatlar, lafza ait sanatlar diye üçe ayırır. İlk önce söz sanatları bulunan metinlerin örneklerini verir, sonra sanatın niteliğini, metnin sanat vasıtası ile büründüğü kuvvetli ifadeyi açıklar. Teşbih, mecaz ve istiarelerde Millî Edebiyat sonrası metin örneklerini alırken, mana ve lâfza ait sanatlarda Divan edebiyatına başvurur.

1926 tarihindeki kitabında Divan edebiyatına bu kadar ağırlık vermesi, Divan edebiyatına, İran tesirinde olsa bile, bizim edebiyatımız gözüyle bakmasından ileri gelir.

Ali Canip, Halk edebiyatı kısmında mani, varsağı, koşma, destan, türkü şekilleri altında Karacaoğlan, Koroğlu, Selimi, Aşık Hasan, Dertlinin şiir örneklerini sunar. Canip, az yer ayırmasına rağmen, Halk şiirini, Divan şiirine tercih eder. Bu tercihinde, kendisinin Millî Edebiyat zümresine dahil olmasının, bu zümrenin "halkçı" prensipten hareket etmesinin tesiri vardır. Ali Canip, Halk şiirini, onun dilinin ve söyleyiş tarzının güzelliğini, samimiyetini, tarih, toplum ve hayata Divan şiirinden biraz daha yakın olmasını beğenir. Kitabına aldığı örneklerde de, Halk şiirinin bu yönleri görülebilir. Divan şairlerinin Halk şairlerini küçümsediğini, Baki gibi şairlerden örnekler vererek belirtmeyi de ihmal etmeyen Ali Canip, aydınlarımızın Halk edebiyatına ancak Meşrutiyetten, sonra önem verdiklerini söyler, artık gençlerimiz "mani" tarzında çok zarif şiirler yazmaktadır. Divan edebiyatı tesirinden söz etmeyen Ali Canip'in Halk edebiyatı tesirine dikkat etmesi de önemlidir. Halbuki Servet-i Fünûncuları Divan edebiyatını yıktıkları için beğenmesine rağmen lisan ve aruz konusunda onlara yenildikleri için tenkit etmişti.

Ali Canip, Tekke edebiyatı örnekleri üzerinde de durur. Yunus'dan ilâhî, Seyranı ve Muhiddin'den nefesler alır. Yunus'dan aldığı ilâhînin konusu "zühd ü takva" ehlinin tenkitidir. Bu tercih de devrinin temayülüdür. A. Canip'in Yunus'un dil ve söyleyiş güzelliğini, şiire hakimiyet ve samimiyetini, asırlar boyu

devam eden bir hüner olarak öğrenciye aktardığını görürüz.

Ali Canip, kitabında Yeni Türk edebiyatını şiir ve nesir olarak ikiye ayırır. Nesir metinlerini, romanesk, küçük hikâye, tarih, tenkit, biyografi, hitabet, didaktik nev, dramatik, nev diye tasnifler halinde verir. Nevlere ait birkaç örnek kronolojik sıra halinde dizilmiştir. Bu tasnif ve sıra, öğrencilerin, türün gelişmesini görmeleri açısından faydalıdır. Bize batıdan geçmiş türlerin tarifi, mahiyeti, gelişmesi, edebiyatımıza aksediş şeklini anlatan Ali Canip, bilgi verirken, Fransızca terminolojiden de istifade eder. Ancak bu terimleri Türkçeye çevirmeyi de ihmal etmez. Seçilen metinlerden örnek vermek istiyorum. Romanesk: Sergüzeşt, Araba Sevdası, Nimetşinas, Yeni Turan, Küçük Hikâye: Hürriyet Bayrakları (**Ö.Seyfeddin**), Ses Duyan Kız (**Y.Kadri**), Komşu Hatın (**Ercümend Ekrem**), Tenkit (**Muallim Naci**) (**Ali Canip**). Biyografi: Fuzuli'ye Dair (**M.Fuad**) Hatırat: Eşkâl-i zamandan, Didaktik: Tebessüm (**Z.Gökalp**), Dramatik: Vatan Yahut Silist-re.

Yeni Edebiyatın Nazım şekillerini lirik, dramatik, didaktik, pastoral olarak dörde ayıran Ali Canip'in seçtiği metinlerden bir kısmı şunlardır: Lirik şiir için Merdiven, Açık Deniz, Dramatik şiir için Eşber, Didaktik şiir için Bırak Beni Haykırayım, Pastoral şiir için Sahra.

Yeni edebiyat metinlerini seçerken Ali Canip tek bir noktadan hareket etmiştir. Bence metinler arasındaki ortak nokta, dillerin sade olmasıdır. Nesir kısmında alman parçalar, öğrencide metnin tamamını okumak arzusu uyandırır. Ali Canip tercihinde "estetik prensip"den ziyade, "Terbiye Prensibi"ne uymuştur. Metinlerin okuyucuda bıraktığı tesir ve telkine bakalım: Vatan sevgisi, milliyet duygusu, milletçe yaşadığımız olaylara dikkat, Anadolu, halkçılık, insanî hisler, sosyal merhamet, iyimserlik, irade...

Ali Canip 1936 ve 1942 baskısında, Edebiyat kitabını genişletmiş, mündericatını ve şeklini değiştirmiştir. Bu baskılarda, makalelerinde ortaya koyduğu fikirlere ve devrinin hakim temayüllerine daha çok dikkat etmiştir.

Ali Canip yeni baskılarda, vezinlerden bahsettikten ve Aruza Veda isimli şiirle konuyu kapattıktan sonra, Edebî sanatlara geçer. 1936 baskısında edebî sanatlar "mecaz ve manaya ait sanatlar başlığında incelenir. 1942 yılındakinde ise, sadece Mecaz başlığı altında, teşbih, istiare ve mecaz-ı mürtselden bahseder. Söz sanatları bahsindeki bu sınırlama, Divan edebiyatının Belagat kurallarını öğrenciye öğretmesinin artık lüzumsuz olduğuna inanması gibi devrin hakim görüşünden ileri gelebilir. Söz sanatı için örnekleri de ya Batı, ya yakın zaman yazarlarından alır. (Orhan Seyfi Orhon gibi)

1926 baskısında, Türk edebiyatını Divan örneklerinden zamanına kadar getiren Ali Canip, bu şekilde Türk edebiyatı devirleri meselesine uymuştu. Doğru olan da buydu. Halbuki diğer iki kitapta, Yeni Edebiyat, Aşık Edebiyatı ve Millî Nazım şekilleri, nihayet Divan Edebiyatı diye tersine bir sıralama yapar. Bu değiştirmenin ve Divan Edebiyatını geri plana atmasının çeşitli sebepleri vardır: Ali Canip öğrencinin dikkatini asıl önem verdiği son çağa çevirmek istemektedir. Ali Canip makale ve kitaplarında, Divan edebiyatımızın bizim klâsîğimiz olmadığını iddia eder. Çünkü klasizm rönesansdan sonra ortaya çıkmış, her milletin kendisine has bir edebiyattır. İran edebiyatı etkisindeki Divan edebiyatı ise, temelini Ortaçağa dayandırmaktadır. Ayrıca terbiye

esasından hareket etmemiştir. Bizim millî rönesansımız ise Tanzimat'tan, asıl Millî edebiyat akımından sonra doğmuştur. Ancak Tanzimattan sonraki edebiyat, gence yaşadığı toplumun meseleleriyle uğraşmayı öğretmiş, ona heyecan duygusu kazandırmıştır. Canip'in eğitimde ölçü saydığı, "edebiyat ile asrileşmek" de son çağ örnekleri ile gerçekleşebilir. Öğrencinin yazarken örnek alacağı metinler de bu devre aittir. İşte edebiyatın bu "fayda prensibi" ve Batı edebiyatı etkisinde gelişerek "güzele ulaşması vakıası", Ali Canip'in öğrenci dikkatini, Tanzimat, Servet-i Fünun nihayet Millî Memleketçi edebiyatta yoğunlaştırmasına sebep olmuştur.

İşte bu görüşle 1926 ve 146 sahife olan Divan şiiri, 1936'da 20 sahifeye inmiş, ancak Fuzulî, Bakî, Nef î, Nâbî, Nedim gibi büyük şairlerin şiirlerine yer verilmiştir. 1942 baskısında Divan şiiri 8 sahifedir. Metin hiç yoktur. Sadece bu edebiyatın özellikleri anlatılmıştır.

1936 baskısına Ali Canip Divan nesri de alır. ama 1926 baskısına göre örnekler daha azdır. Burada şuurlu bir seçim bahis konusudur. Bunlar devrini veren, sistemi tenkit eden, bugün de alınacak dersler bulunan metinlerdir: Şikâyetname, Evliya Çelebi, Naîma Tarihi...

Ali Canip 1942 baskısına "Kıraat Parçaları" başlıklı bir ilâve koymuştur: Bu da eğitimde çocuğu bol ve çeşitli metinlerle karşılaştırma metoduna uygundur. Herhangi bir izahın olmadığı bu kısım, öğrencinin okuma zevki kazanması için, dünyayı ve insanlığın fikri gelişmesini kitapla tanıma maksadı için konulmuştur. Örnek veriyorum: Batının temel kitaplarından alınmış parçalar: İlyada, Horace, Emile, Dictionnaire Philosophia, Picwick kulübü, Don Kişot, Kurdu ölümü... Türk edebiyatından da Reşat Nuri, Yakub Kadri, Falih Rıfkı, Ömer Seyfeddin gibi millî ve memleketçi yazarlarımızın roman, hikâye, şiir, seyahat eserleri... Okuma parçalarında çeşitli duygular telkin edilmiştir. Eserler, çeşitli mizaç ve zevklere hitap edebilir. Bu da edebiyatın gayesine uyar. Edebiyat, insanoğlunun duyduğu her duygu ve yaşadığı her tecrübeyi nakledebilmelidir. Buradaki metinler ya güzellik, ya iyilik özlemi uyandırmaktadır. Ali Canip'in edebiyatımızın zamanındaki güzel örnekleri ile öğrenciyi karşılaşturmaya çalışması, insan ve hayatı bütün olarak görüp, onların bütün ihtiyaçlarına cevap veren bir edebiyat anlayışına sahip olduğunu gösterir. Edebiyata Fecr-i Aticilerin "sanat şahsî ve muhteremdir" fikri ile başlayan Ali Canip, daha sonra, sanatın millî olduğu ölçüde değerli olduğunu kabul etmişti. Kitaptaki seçiminde genç dimağlara bedîî heyecan duyurmak kadar, faydalı olmak düşüncesi rol oynamıştır.

Lise ikinci sınıf kitabında bence, tenkit edilecek iki nokta daha vardır:

Birincisi Ali Canip'in, İslâmiyet öncesi edebiyat mahsullerine hiç yer vermemesidir. Gökâlp ve Fuad Köprülü'nün dostu olmasına, Türk kültürünü bir bütün olarak görmesine rağmen, İslâmiyet öncesi edebiyatımızı, üniversite öğrenimine bırakmıştır.

İkincisi, Ali Canip'in, üzerinde durduğu konular ve metinler hakkında öğrenciye soru sormamasıdır. Bu şekilde, öğrencinin dersle, metinle alâkalı olmasını istemesine rağmen, bunu sağlayacak en iyi metottan faydalanmamış olur.

Ali Canip'in Antoloji şeklindeki lise üçüncü sınıf kitabında yine Tan-

zimattan sonraki edebiyat esas alınmıştır. Kitap Şinasi'den Cevdet Kudret'e kadarki şair ve yazarlardan alınmış bazı metinlerden meydana gelir. Kitabın başında şöyle bir not vardır: "Avrupalı zihniyetten ilham alan bir edebiyata münhasırdır. Bu edebiyatın muvaffakiyetli parçalarına mevki verilmekle beraber kitap mekteplilere mahsus olduğu için, bilhassa sade ve güzel Türkçenin son tekâmülünü göstermek gayesi takip olunmuştur.

Antolojide Ali Canip, başta yazarlarımızın şahsiyet ve eserleri hakkında, çok özetlenmiş bilgi sunar. Sonra, kendine göre, o yazanın şahsiyet ve edebî yönünü, edebiyatımızın gelişmesine ettiği hizmeti en iyi ifade eden, devrinin siyasî, sosyal hayatını, zevk anlayışını aksettiren metinleri sıralar. Birkaç örnek vereyim: Namık Kemal'den İstikbal makalesi, Murabba, Vatan Yahut Silistre'den, Gülnihal ve Cezmi'den metinler. Fikret'ten, Rübabın Cevabı, Haluk'un Defterinden, Haluk'un Bayramı, Sabah Olursa, Yeşil Yurt, Yahya Kemal'den Açık Deniz, Deniz, Akıncı..

Farklı dil ve estetik anlayışları, farklı siyasî görüşler yüzünden, Ali Canip ile Cenab ve Süleyman Nazif arasında bir polemik meydana gelmişti. Ama Âli Canip, ferdî duygularını bir tarafa bırakır, onları Türk edebiyat ve kültürüne hizmet etmiş biri olarak kabul eder ve eserlerini antolojisine sokar. Böylece sıra kendisi çiğnemiş bile olsa, edebiyat araştırmaları ilminde subjektif davranamayacağını göstermek ister. Ama sempati duyduğu bazı yazarların eserlerinden daha çok örnek almıştır. Fazıl Ahmet, Ömer Seyfeddin, Ercümen Ekrem, Reşad Nuri... Bu isimler hemen aklımıza onu şahsî dostluğa ve samimî edebiyat fikrine değer vermesini getirir.

Bu antolojiye metinler seçilirken, lise ikinci sınıf Yeni edebiyat ve Okuma Parçaları kısmındaki tercihin ölçüsünden hareket edilmiştir.

Ali Canip, Epope isimli (1927, 1930) yardımcı ders kitabında, "millî destan" demek olan "epopenin tarifini, şartlarını, Batıda gelişmesini anlatır. Bizim millî destanlarımızdan fazla bahsetmeden, İlyada, Odisse, Şehname üzerinde durur. Aynı kitapta, lirik, pastoral, didaktik ve dramatik şiir türlerini, Türk edebiyatındaki örnekleri ile beraber izah eder. Verdiği bilgiler, lise kitaplarındakinden biraz daha geniştir. Çünkü yardımcı ders kitapları, hem hocalar, hem de öğrenciler için yazılmıştı. Aynı kitapta Edebî Meslekler başlığı altında, Klasizm, Romantizm, Realizm ve Sembolizm hakkında bilgi verir. Daha önce (1911'den itibaren) makalelerinde de bu konu üzerinde duran Ali Canip; Batılı akımlar hakkında kendi kanaatlerini belirtmemiş, yabancı kaynaklardan aldığı bilgileri kompoze etmiştir. Ancak akımların bizdeki temsilcilerini anlatırken, kendi görüşlerini belirtmiştir.

Âli Canip'in edebiyat kitapları zamanla aşılmıştır. Bugünün kitapları daha bütüncü görünüştedir. Metinlerde kronolojik sıralama daha esastır. Ali Canip, kitaplarındaki bütün eksikliğe rağmen, nazarı fikirlerini tatbikata sokmuş ve ülke gençlerine hocalık yapmış biri olarak takdire değerdir.